

ნანა ცხვედაძე, დალი ბერეგაშვილი

დოქტორი უზნაძის ფსიქოლოგიის ინსტიტუტი

განწყობის თეორიისა და ეგვიპტური მასალის გამოყენებითი
ასპექტები

საგანმანათლებლო სიტყვები:

ეგვიპტის, განწყობა, ეგვიპტის სახელმწიფო, არაბული ეგვიპტის განწყობა, განწყობის შენობა, ეგვიპტის იმპერატორები, სოციალური პერსონაჟი, გრაფიკული შაბლონი, წინადადება, სიღრმე, ქვეშის პალატა, კომპოზიციური ქვეშის, ტრენინგი, გაკვეთილი და განმეორებითი შესრულება.

1. საკითხის დასმა და მისი აქტუალობა

დოქტორი უზნაძის განწყობის თეორია თითქმის საუკუნოვანი გამოცდილების მქონეა. ის შეიქმნა და ვითარდებოდა ისეთი ზოგადფსიქოლოგიური კონცეფციების პარალელურად, როგორიცაა ფსიქონალიზი, ბიპეიორიზმი, გეშტალტფსიქოლოგია, ჰუმანიტური ფსიქოლოგია და სხვა. ამ თეორიებმა განვითარების გარკვეული გზა განვლო და დღესაც გავლენიან მიმდინარეობებდნენ. მათგან განსხვავებით უზნაძის თეორია და მისი საფუძველზე აღმოცენებული სკოლა თავისი მდიდარი თეორიული და ექსპერიმენტული ტრადიციის მიუხედავად, შესაბამისი პოპულარობით ვერ სარგებლობს და დღემდე სათანადო პრაქტიკული გამოყენება ვერ პოვა.

ქართულ ფსიქოლოგია დიდი ნაწილი მიიჩნევს, რომ მოხსენებულ ზოგადფსიქოლოგიურ კონცეფციებთან შედარებით განწყობის თეორიისა და შესაბამისად სკოლის მოკვლევითი პოზიცია განაპირობა იმ ისტორიულმა რეალობამ, რომელშიც მას უხდებოდა განვითარება [9:10]. საქმე იმაშია, რომ საბჭოთა იდეოლოგიით გაჯერებულ სივრცეში ქართული ფსიქოლოგიური სკოლა ერთგვარი კონსერვაციის გზით ცდილობდა თვითგადარჩენასა და თვითმყოფადობის შენარჩუნებას. ამ მოსაზრების საფუძვლიანობის დასტურად საკმარისია გაეცნოთ გასული საუკუნის 50-იანი წლების ცნობილი ფაქტი – ე. წ. „დისკუსია“ განწყობის თეორიის მარქსისტულ მსოფლმხედველობასთან შესაბამისობისა თუ შეუსატყვისობის შესახებ. მსგავსი, პრინციპულად არასამეცნიერო ხასიათის თავდასხმებისა და შემოტევებისგან თეორიის დაცვის ამოცანამ განაპირობა ის, რომ განწყობის სკოლის წარმომადგენლები პრინციპული სადისკუსიო თეორიული საკითხების საჯაროდ გამოტანას რიგ შემთხვევებში ერიდებოდნენ ან მხოლოდ შენიღბული სახით განიხილავდნენ; თანდათანობით სკოლა ერთგვარ დახურულ, გერმეტულ სისტემად ჩამოყალიბდა, რამაც საბოლოო ჯამში, მისი გამოყენებითი მიმართულებით განვითარება და პოპულარიზაცია შეაფერხა.

თანამედროვე ეტაპზე, განწყობის სკოლის წინაშე აქტუალურად მდგარი ამოცანები პირობითად ორ კატეგორიად ან ძირითად მიმართულებად შეიძლება გავიანთოთ. პირველი ეხება განწყობის თეორიის სამომავლო განვითარებისა და პრაქტიკული გამოყენების პერსპექტივის საკითხს, რაც სკოლის შიგნით არსებულ ზემოთხსენებული ინერციებისა და დოგმატური დებულებების დაძლევის გულისხმობს. მეორე – განწყობის სკოლის მდიდარი თეორიული და ემპირიული გამოცდილების პრაქტიკულ გამოყენებას.

ორივე ამ მიმართულების ამოცანათა რეალიზების პერსპექტიულობას განაპირობებს განწყობის თეორიის პარადიგმათა სიახლოვე (რიგ შემთხვევებში - იდენტურობა) თანამედროვე მეცნიერების დომინანტურ პარადიგმებთან (მაგალითად, მოვლენათა ანალიზის ინტერაქციონისტური მოდელი), აგრეთვე, აღნიშნული თეორიის შემოქმედებითი პოტენციალი სხვადასხვა ფსიქოლოგიურ მოვლენათა თუ ფენომენთა აღწერასა და ახსნაში. ნათქვამის ნათელი ილუსტრაციაა ის დროის წინმსწრები აღმოჩენები, რომლებიც დღეს დამკვიდრებულია თანამედროვე ფსიქოლოგიაში.

მაგალითად, უზნადის მიერ წამოწეული ცნება ფუნქციონალური ტენდენციის შესახებ ნახევარ საუკუნეზე მეტით უსწრებს წინ ე.წ. „შინაგანი მოტივებისა“ (Intrinsic motivation) და „ფუნქციონალური მოტივაციის“ მსგავსს თანამედროვე პოპულარულ ცნებას [23;24]. პრაქტიკულად იგივე ითქმის განწყობის თეორიის ჩარჩოში გააზრებული ემოციის, როგორც სასიგნალო ფუნქციის მქონე მათორგანიზებული და მადაპტირებელი ფენომენის შესახებ. ეს შეხედულება ერთგვარად ეწინააღმდეგებოდა იმდროინდელ ფსიქოლოგიაში დამკვიდრებულ აზრს, რომელიც ემოციაში, უპირატესად ქცევის მადეზორგანიზებელს ხედავდნენ.

ამრიგად, წინამდებარე შრომაში მიზნად დავისახეთ, ერთი მხრივ, თეორიის შემდგომი განვითარება, მეორე მხრივ, განვითარების ამოცანებთან მიმართებაში განწყობის სკოლის თეორიული და ემპირიული გამოცდილების გამოყენებითი ასპექტების კვლევა. განწყობის სკოლის წარმომადგენლებში საკითხის ამგვარი დაყენება აქტუალური რომ არის ეს ბოლო პერიოდის შრომების ანალიზითაც დასტურდება. მაგალითად ირაკლი იმედაძე და რამაზ საყვარელიძე განწყობის თეორიის განვითარების პოტენციალს დეტერმინიზმის მეცნიერული პარადიგმის კონტექსტში განიხილავენ და აქცენტს იმ ლოგიკურ შეუსაბამობებსა და წინააღმდეგობებზე სვამენ, რომელიც ამ მიმართულებით განწყობის თეორიული კონსტრუქტის შიგნით ჩნდება არსებითი სამეცნიერო საკითხების ანალიზისას. კერძოდ, განწყობის თეორიული სისტემისა და მისი ცენტრალური ელემენტის – განწყობის ცნების მიმართ. [9];[10];[11]. ეს ავტორები განწყობის ცნების დეტალური ანალიზის საფუძველზე ასკვნიან, რომ ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის შემდგომი განვითარება მოითხოვს სკოლის სტერეოტიპების დადგენას და მისი ინერციებისგან განთავისუფლებას.

გარკვეული თვალსაზრისით სკოლის სტერეოტიპებისგან განთავისუფლების მცდელობად შეიძლება შეფასდეს ფსიქიკური აქტივობის სამ დონეზე მომქმედი განწყობის ორი სახის (სიტუაციური და დისპოზიციური) კომპლექსური ანალიზის საფუძველზე შოთა ნადირაშვილის მიერ შემოთავაზებული განწყობათა ტიპოლოგიის უახლესი კლასიფიკაცია [7]. განწყობათა იმპულსურ-სიტუაციურ, იმპულსურ-დისპოზიციურ, ინტელექტუალურ-სიტუაციურ, ინტელექტუალურ-დისპოზიციურ, სიტუაციურ-სოციალურ და სოციალურ-დისპოზიციურად დაყოფით ავტორს წამოწეული აქვს განწყობის ცნების კლასიკური გაგების უკმარისობა ადამიანის ფსიქიკური თავისებურებების გაგებაში და „ადამიანის იმ რთული ინტელექტუალური, შემოქმედებითი და სოციალური ქცევის ფორმების“ შესწავლაში, რომელსაც „სუბიექტი და პიროვნება ახორციელებს“.

განწყობის თეორიის გამოყენებითი ასპექტების თვალსაზრისით საყურადღებოა ვახტანგ ნადარეიშვილის მიერ შემოთავაზებული დევიაციური ქცევის გენეზისისა და რეკონსტრუქციის განწყობისეული მოდელი. ამ მოდელით ავტორს წამოწეული აქვს თეორიის პროდუქტულობისა და შემოქმედებითობის იდეა. მხედველობაში გვაქვს დაძაბულობის კონცეფციების სხვა მოდელებთან შედარებითი ანალიზის საფუძველზე ავტორის მიერ გაკეთებული დასკვნა იმ წვლილის შესახებ, რომელიც განწყობის თეორიას შეუძლია შეიტანოს დევიაციის ტრადიციული პრობლემის ახლებურ გააზრებაში, აღწერასა და ახსნაში [5].

როგორც ვხედავთ განხილული შრომების არსებითი თავისებურება იმაშია, რომ განწყობის სკოლის შემდგომი განვითარების ამოცანები, აგრეთვე მათთან დაკავშირებული პრობლემების დასმა, შესწავლა და ანალიზი ძირითადად, თეორიულ პლანში მიმდინარეობს. ამ ავტორებისგან განსხვავებით, **მიზნად** დავისახეთ განწყობის სკოლის არსებული თეორიული და ემპირიული გამოცდილების პრაქტიკაში იმპლემენტაციის შესაძლებლობის კვლევა.

მიზნიდან გამომდინარე, სკოლის **თეორიული რესურსიდან** ყურადღება შევაჩერეთ ემოციისადმი განწყობისეულ პოზიციაზე, რადგან აღნიშნული პოზიციის მიხედვით ემოციას მიეწერება სასიგნალო, მათორგანიზებული და მადაპტირებელი ფუნქცია, რაც ემოციის თანამედროვე კონცეფციების და ხედვების თანხვედრია [18];[20];[22];[23];[24]; აგრეთვე, ფსიქოლოგიურ პრაქტიკაში ემოციების იმ მაღალი როლისა და მნიშვნელობის გამო, რომელიც მას ენიჭება გამოყენებითი ფსიქოლოგიის ისეთ დარგებსა და მიმართულებებში, როგორიც არის ფსიქოთერაპია, ფსიქოკორექცია, შრომისა და ორგანიზაციული ფსიქოლოგია, განვითარების, რეკლამის

ფსიქოლოგია და ა.შ. **ემპირიულ რესურსად** – ქართველი ფსიქოლოგების ექსპერიმენტული კვლევები და ამ კვლევების შედეგები. ხოლო, თეორიულ და ემპირიულ რესურსთა **პრაქტიკული გამოყენების სფეროდ** შევარჩიეთ ტრენინგპრაქტიკა, რადგან: ა) სადღეისოდ ერთიდაიმავე სამიზნე ობიექტზე მიმართული მრავალი ალტერნატიული ტრენინგმოდული არსებობს, რომელთა ნაწილი წარმოდგენილია საკუთარ თეორიულ თანახმობებთან ერთად, ხოლო მათი დიდი ნაწილი ასეთ მყარ კონცეპტუალურ საფუძვლებს მოკლებულია. ეს გარემოება სასარგებლო ფონს ქმნის იმისთვის, რომ სხვა ტრენინგ მოდულებთან შედარების გზით მოხდეს განწყობის საფუძველზე შემუშავებული სატრენინგო პროგრამის შესახებ მსჯელობა და შეფასება [19].

ბ) ემოციის ტრენინგი – ემოციის მართვა, სხვადასხვა მიზნით და აქცენტით, ფართოდ გამოიყენება განსხვავებული მიმართულების სატრენინგო სწავლებაში. ამასთან, სატრენინგო პრაქტიკაში ის გვხვდება როგორც ცალკე, დამოუკიდებელი ტრენინგ-პროგრამის სახით, ისე ამა თუ იმ ტრენინგის, მაგ. კონფლიქტის მოგვარების, ან ეფექტური კომუნიკაციის ნაწილი [19:21]. ეს გარემოება ქმნის იმის წინაპირობას, რომ განწყობის თეორიის ჭრილში გააზრებული ემოციები, აგრეთვე, ემოციის მართვის პროცედურული მოდელი სხვადასხვა ტიპის ტრენინგ პროგრამების კონტექსტში იქნას განხილული, აპრობირებული და შესაბამისად ადაპტირებული (რაც საბოლოო ჯამში შესაძლებელს გახდის სტანდარტიზებული და ვალიდიზირებული მეთოდოლოგიისა და მეთოდების შემუშავებას).

ამრიგად, წინამდებარე შრომის მიზანი საბოლოოდ დაგვიკონკრეტდა, როგორც ემოციის მართვის ტრენინგისთვის განწყობის თეორიისა და ექსპერიმენტული მონაცემების ბაზაზე **მეთოდოლოგიის შემუშავების ამოცანა**.

2. ემოციის მართვის ტრენინგის სტრუქტურა და მიზანი

უზნადის განწყობის თეორიის ბაზაზე გაგებული ემოციის ტრენინგში იგულისხმება როგორც მისი თეორიული ნაწილი, ისე პრაქტიკული მხარე. თეორიულ ნაწილში არსებითი მნიშვნელობის მქონეა განწყობის ზოგადფსიქოლოგიურ თეორიის ჭრილში გაგებული ემოცია – კონცეპტი ემოციის ბუნების, აღმოცენებისა და ფუნქციის შესახებ. რადგან ამ მიმართულებით უზნადის ძირითადი თეორიული შეხედულებების სისტემა ვრცლად განხილული გვაქვს სხვა შრომებში [1][16] აქ მხოლოდ იმ ძირითადი ასპექტების მოხსენიებით შემოვიფარგლებით, რომელიც საფუძვლად დაედო განწყობის თეორიის საფუძველზე ჩვენს მიერ შემუშავებული ემოციის ტრენინგმოდულს, ანუ იმ ჩარჩოს, რითაც განისაზღვრა ტრენინგის მთლიანი სტრუქტურა, ამ სტრუქტურის ერთეულები – მოდელები, მათ შორის კავშირები, აგრეთვე ზემოქმედების პროცედურა და თანმიმდევრობა.

გამომდინარე იქიდან, რომ განწყობის ზოგადი თეორიის კონსტრუქტში უზნადე ემოციის „სამკვიდროდ“ განწყობისა და ცნობიერების მიჯნას მიიჩნევს [13], ემოციის საფუძვლად – განწყობათა ფორმირების, სტრუქტურობისა და რეალიზაციის პროცესებს [13][14], ხოლო, მისი როლი და მნიშვნელობა ქცევის ორგანიზაციაში ემოციის სასიგნალო, მორგანიზებელი და მარეგულირებელი ფუნქციით განისაზღვრება [14], ემოციის ტრენინგის განწყობის თეორიული მოდულის აგების მთავარი პრინციპი ჩვენთვის ცნობიერებისა და განწყობის ურთიერთზემოქმედების უზნადისეული მოდელია. კერძოდ, უზნადის დებულებები: ა) ცნობიერება განწყობის ნიადაგზე ყალიბდება – განწყობა განსაზღვრავს მას. ბ) ცნობიერებას თვითონ შეუძლია განწყობის გამოწვევა: წარმოდგენა და აზრი თვითონ ქმნიან სათანადო განწყობას [6:15]. რაც შეეხება განწყობა – ცნობიერების ორმხრივი ზემოქმედების საფუძველზე გაგებული ემოციის ტრენინგის ზოგად სტრუქტურაში შემავალ ელემენტებს, მათი კავშირებისა და სამანიპულაციო პროცედურების მოდელებს, მათ საფუძველად დავუდეთ ემოციის სასიგნალო, მორგანიზებელი და მარეგულირებელი ფუნქციები, რაც გულისხმობს: ემოციისადმი, როგორც ფსიქიკური ფენომენისადმი, **დამოკიდებულების შეცვლას ობიექტივაციის აქტების დახმარებით** და მის მიმართ **ახალი განწყობის შემუშავებას** ქცევის ორგანიზაციაში ემოციის **ღირებულების გაცნობიერების** საფუძველზე.

რადგან ემოცია განწყობის რეალიზაციის პროცესის მანქანებელია ჯერ განცდაში (გრძნობები), შემდეგ ქცევაში (პლიუს, დადებითი ემოცია განწყობის ქცევაში შეუფერხებელ რეალიზაციას, ქცევის მიზნის მიღწევას ე.ი. კმაყოფილებას ნიშნავს, ხოლო უარყოფითი (მინუს ემოცია) – განწყობის ქცევაში რეალიზაციის შეფერხებას, ე.ი. ქცევის მიზნის მიუღწევლობას) [14], განწყობის რეალიზების/მოქმედების დინამიკის ლოგიკა გვკარნახობს, რომ უზნადის განწყობის თეორიის საფუძველზე შემუშავებული ემოციის სატრენინგო პროგრამა მიზნად უნდა ისახავდეს შემდეგს:

ა) ზოგადად ემოციისადმი, როგორც ასეთისადმი (და არა კონკრეტული ემოციებისადმი), როგორც ფსიქიკური პროცესისადმი, **დამოკიდებულების შეცვლას** – მის მიმართ ახალი განწყობის შემუშავებას. იგულისხმება მისი მნიშვნელოვანი, პოზიტიური და ადაპტაციური ფუნქციის აღიარება.

ბ) ამ შემუშავებული განწყობის საფუძველზე ემოციათა მართვის უნარ-ჩვევების შექმნას.

გ) შეძენილი უნარების გამოყენებას.

თუ გავითვალისწინებთ, იმასაც, რომ უარყოფითი ემოციის წყარო, უზნადის თანახმად, აქტუალური განწყობების ქცევაში ბლოკირებაა, ხოლო ბლოკირების მიზეზი – ობიექტური, სიტუაციური ფაქტორების გარდა, აქტუალური განწყობის არადიფერენცირებულობა, დიფუზურობა ან აქტუალური და დისპოზიციური/ფიქსირებული განწყობების კონფლიქტი/შეუთავსებლობა [14];[16];[17], მაშინ ამ მიზეზების ლოკალიზებისა და ინტერვენციისთვის სრულიად კონკრეტულ მნიშვნელობას და ფუნქციას იძენს ადამიანის **ქცევის ორგანიზაციაში ემოციის პოზიტიური სასიგნალო ფუნქციის მართვისა და გამოყენების უნარ-ჩვევების გამომუშავება**. სხვაგვარად რომ ვთქვათ, ემოციური კომპეტენციების¹ გაფართოება. მოცემულ შემთხვევაში ემოციური კომპეტენტურობა ნიშნავს პიროვნების აღჭურვას იმ ინსტრუმენტური შესაძლებლობებით, რომლის დახმარებით მან უნდა შეძლოს განწყობათა არარეალიზებულობის შემცირება, მომენტალური განწყობის სიტუაციის შესატყვისად სწრაფი მოდიფიკაცია და სტრუქტურაცია, აგრეთვე, პიროვნების არსენალში მყოფი ფიქსირებული განწყობების ცვლილება ან მათი რეკარმონიზაცია. ყოველივე აღნიშნული კი გრძელვადიან პერსპექტივაში ინდივიდის როგორც მუდმივად ცვალებად გარემოსთან, ისე საკუთარ თავთან ეფექტიან ადაპტაციაში უნდა აისახოს.

სპეციალური ლიტერატურიდან ცნობილია, რომ ფსიქოკორექცია ან ფსიქოთერაპია გულისხმობს როგორც გარკვეული პრინციპით შედგენილ პროცედურებს, ისე ზემოქმედების განსახორციელებელი ამ პროცედურისთვის საჭირო ემპირიულ დასაყრდენს, ანუ იმ ემპირიულ მოცემულობას რომლის მანიპულირებაც შესაძლებელს ხდის კორექციის ან თერაპიის მიზნის/შედეგის მიღწევას. სხვა სიტყვებით, კლიენტის/პაციენტის მიერ ისეთი ახალი ინფორმაციის მიღებას, რომელიც მის ფსიქიკაში პიროვნების ჯანმრთელობის გაუმჯობესებისა და გარემოსთან მის ჰარმონიული ურთიერთობისთვის საჭირო განწყობებს აყალიბებს [12];[19]. თუ ამ უკანასკნელის კონტექსტში განვიხილავთ განწყობის თეორიის საფუძველზე კონკრეტული თერაპიული ან კორექციული მოდელების შემუშავების საკითხს/ამოცანას, განწყობის თეორიულ კონსტრუქტში ასეთი მოდელების შედგენა/მიზანს, ჩვენი აზრით, განწყობის შინაარსებზე სასურველი გაგვლენის/ზემოქმედების მოხდენა უნდა წარმოადგენდეს, ხოლო ზემოქმედების პროცედურებისთვის ემპირიული საყრდენის ფუნქცია ემოციას უნდა დაეკისროს. როგორც განწყობის საფუძველზე გაგებული ემოცია და უზნადის მიერ შემოთავაზებული მათი ქვალიტეტური ანალიზის² პრინციპი

1 ემოციური კომპეტენტურობის თანამედროვე ცნება, რომელიც გულისხმობს საკუთარ და გარშემომყოფთა ემოციებში ადეკვატურ გარკვევას, სიტუაციის ზუსტი აღიარებას ადამიანის უზნადის კონცეფციის ჩარჩოში შეიძლება გავიაზროთ, როგორც ზოგადად ემოციის (და არა კონკრეტული ემოციებისადმი), როგორც ფსიქიკური პროცესის მიმართ გარკვეული დამოკიდებულების ფორმირება ან მის მიმართ **დამოკიდებულების შეცვლა** – მის მიმართ ახალი, ადეკვატური განწყობის შემუშავება (იგულისხმება ქცევის ორგანიზაციაში ემოციის პოზიტიური სასიგნალო ფუნქციის აღიარება, მართვისა და გამოყენების უნარ-ჩვევების გამომუშავება).

2 ემოციური განცდების რომელიმე სპეციფიკის ანალიზი, უზნადის მიხედვით, ყოველთვის ითხოვს მიზნის და მისი შეფერხების თუ ხელშეწყობის პირობების თავისებურებების დადგენას. იმდენად, რამდენადაც ყოველ მოცემულ შემთხვევაში ეს პირობები განსხვავებულია, მისი აზრით, განსხვავებული უნდა იყოს მასთან დაკავშირებული

აჩვენებს, თუ სპეციფიკურ ფსიქოკორექციულ ჩარევით სტრატეგიებს მივმართავთ ემოციების იდენტიფიცირების, მათი მართვისა და რეგულაციისკენ, ვფიქრობთ, ამით გვეძლევა შესაძლებლობა (ანუ, კონკრეტული გზა, ხერხი, ან ინსტრუმენტი) ვცვალოთ განწყობა გავლენის (კორექციის ან თერაპიის) მიზნისა და ამოცანების მიმართულებით. ამრიგად, შეიძლება ითქვას, რომ განწყობის ზოგადთეორიულ ჩარჩოში თუ დგება საკითხი კონკრეტულ თერაპიულ ან საკორექციო მოდელებსა და ტექნიკებზე შემუშავებაზე, პირველ რიგში ლაპარაკი უნდა იყოს **ემოციაზე ცენტრირებულ სტრატეგიაზე, რომელიც გაიშლება განწყობათა ფორმირების, მოქმედებისა და შეცვლის დიფერენცირებად პროცედურებში.**

განწყობის თეორიის საფუძველზე შემუშავებული ემოციის მართვის ტრენინგმოდულის **ვალიდიზაციისა და სტანდარტიზაციის მიზნით, ჩვენს მიერ განხორციელდა ა) სხვადასხვა კონცეფციების ჩარჩოში მოქცეული ემოციის პროცესის მიმდინარეობის თეორიულ მოდელთა შედარებითი ანალიზი ბ) ტრენინგის მონაწილეების ემოციისადმი სოციალური განწყობის კვლევა მისი სამივე კომპონენტის გათვალისწინებით (აფექტურის, კოგნიტურის, ქცევითის). გ) ტრენინგში მონაწილე პირთა სუბიექტური ემოციური გამოცდილების კვლევა. კვლევის მასალა უშუალოდ ტრენინგის მსვლელობის დროს ბლიცგამოკითხვების გზით იქნა მოპოვებული (კვლევების დეტალური ანალიზი [1][16].**

გამოკითხვის პასუხების თვისობრივი და რაოდენობრივი ანალიზის შედეგებმა აჩვენა რომ: 1) ტრენინგის მონაწილეთა უმრავლესობის განწყობა ემოციისადმი უარყოფითია განწყობის არსებობა. **2) მიზანშეწონილი ქცევის განხორციელებაში ემოციისადმი განწყობა ერთერთი მნიშვნელოვანი ფაქტორია აქტუალური განწყობის რეალიზება-ბლოკირების პროცესში და მონაწილეობს: სიტუაციური განწყობის ფორმირებაში, როგორც მასში შემავალი ერთერთი ფაქტორი; განწყობის ცნობიერებაზე გავლენის მქონე ერთერთი ფაქტორი და განწყობის ცვლილებაში, როგორც მისი რეკონსტრუქციის პროცესში მონაწილე ასევე ერთ ერთი ფაქტორი.**

ეს უკანასკნელი შედეგი მიღებული იქნა ტრენინგის მონაწილეთა სუბიექტური გამოცდილების ანუ განცდების თვისობრივი ანალიზის შედეგად, როგორც ემოციების ქცევაში რეალიზების ისე მათი ბლოკირების შემთხვევებში. რეალიზება-ბლოკირების თვალსაზრისით რესპოდენტთა პასუხები ოთხ კატეგორიად დაჯგუფდა. ეს კატეგორიები ჩვენს მიერ განიხილება, როგორც განსხვავებული მოტივაციური კონტექსტები, ხოლო ემოციის გამოხატვის თავისებურებები, როგორც ემოციოგენურ სიტუაციებში პიროვნების ემოციური რეაგირების დომინანტური სტილი ან ქცევითი მოდელი. ამრიგად;

I კატეგორიაში გაერთიანდა პასუხები, რომლებიც ასახავენ ემოციოგენურ სიტუაციაზე სუბიექტის მყისიერი ემოციური რეაგირების ფორმებს ანუ ეს ვითარებებია, როცა ემოცია რეალიზდება იმავე სიტუაციაში, რომელშიც ის გაჩნდა. ამ შემთხვევაში ემოციის გამოხატვა/მანიფესტაცია შეიძლება განვიხილოთ, როგორც **აქტუალურ სიტუაციაზე სუბიექტის რეაქცია/პასუხი.**

II კატეგორიაში შევიდა, პასუხები, რომლებიც ასახავს ემოციის გადავადებული რეალიზების ვითარებას. ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ემოციის ისეთ არაადეკვატურ მანიფესტაციასთან, რომლის დროსაც სუბიექტი ერთ სიტუაციაში აქტივირებულ ემოციებს სხვა სიტუაციაში გამოხატავს. ამ ვითარებას, პირობითად, შეიძლება **ემოციის გადავადებული მანიფესტაცია ვუწოდოთ.**

III კატეგორიაც, პასუხების II კატეგორიის მსგავსად, ასახავს ემოციის არაადეკვატური რეალიზების ვითარებებს, მხოლოდ იმ განსხვავებით, რომ ამ შემთხვევაში საქმე გვაქვს ჩანაცვლებული ემოციების ან ემოციის რეალური ინტენსივობის შეცვლილ რეალიზებასთან. რაც იმას ნიშნავს, რომ სიტუაციურად აქტივირებული ემოციის ნაცვლად სუბიექტი ემოციოგენურ სიტუაციაზე სხვა ემოციით რეაგირებს. ემოციების ქცევაში მანიფესტაციის ეს ფორმა შეიძლება განვიხილოთ როგორც **ჩანაცვლებული ემოციის მანიფესტაცია.**

ემოციური განცდებიც. ამრიგად, უზნადის თქმით „გამოდის, რომ მიზნის და მისი მიღწევის შეფერხების ბუნების ანალიზი, „იმაჯდროულად არის ემოციის ქვალიტეტური სპეციფიკის“ ანალიზიც [14].

IV კატეგორია აერთიანებს პასუხებს ვითარებებზე, რომლის დროსაც სიტუაციურად აქტივირებული ემოციების ქცევაში **მანიფესტაცია ბლოკირებულია**.

ამ ოთხი ვითარების ამსახველი პასუხების კონტენტანალიზმა აჩვენა, რომ: ა) როგორც ემოციების მანიფესტაციის, ისე მათი ბლოკირების შემთხვევაში სუბიექტები ერთგვაროვანად აფასებენ ქცევებს მათი მიზანშეწონილობის თვალსაზრისით; ბ) ორივე შემთხვევაში, როგორც ემოციების მანიფესტაციის, ისე მათი ბლოკირების შედეგად/შემდეგ აფიქსირებენ იდენტურ განცდებს; გ) განსხვავებულ მოტივაციურ კონტექსტში (ვითარებები I, II და III) მიმართავენ იდენტურ ქცევით სტრატეგიებს; დ) ემოციების ბლოკირების შემთხვევებში (ვითარება II, III, IV) მიუთითებენ ემოციების რეალიზების პროცესებში ცნობიერების აქტიურ მონაწილეობაზე ან ამ პროცესებზე ცნობიერების კონტროლზე.

მიღებული შედეგი განწყობის თეორიის მიხედვით, შეიძლება გაგიაზროთ, როგორც ემოციის ბუნებრივი აქტივატორებისადმი რესპონდენტთა ფიქსირებული განწყობების უნიფორმულობის გამოვლინება, რაც დაკავშირებული უნდა იყოს განწყობების ფორმირების პროცესებთან. განწყობის თეორიის მიხედვით კი მათი ფორმირების რამდენიმე გზა არსებობს. კერძოდ, ფიქსირებული განწყობები იქმნება, როგორც საკუთარი გამოცდილების საფუძველზე, ისე კულტურის ინტერიორიზაციის გზით. ამრიგად, ჩვენი რესპოდენტების მიერ ემოციებისადმი გამოვლენილი განწყობების ერთგვაროვნების საფუძველი, შესაძლებელია, სწორედ ინტერიორიზებული კულტურის გზით ფორმირებული განწყობებია.

უზნადის კონცეფციაში განსაკუთრებული სიგნიფიკაციური ფუნქცია უარყოფით ემოციებს აქვს მინიჭებული. ისინი ქცევის მიზანთან/შედეგთან სიახლოვე-სიშორეს გამოხატავენ და განწყობის ქცევაში რეალიზაციის თავისებურებებს ასახავენ. ტრენინგში მონაწილეების პასუხების მიხედვით განხილულ თითოეულ ვითარებაში რესპოდენტები გამოყოფენ უარყოფითი ემოციების ორ კატეგორიას: 1) უარყოფით განცდებს მიზნის მიღწევის პირობებში, 2) უარყოფით ემოციებს აქტუალური პრობლემების არსებობის პირობებში. მიღებული შედეგის (უარყოფითი განცდების არსებობა როგორც მიზნის მიღწევის ისე მიუღწევლობის პირობებში) საფუძველად შესაძლოა მივიჩნიოთ ემოციისადმი, როგორც ფსიქიკური პროცესის მიმართ არაადეკვატური დამოკიდებულება/ემოციური არაკომპეტენტურობა, რომელიც თავისი მახასიათებლებით განწყობის დიფერენცირებული ფსიქოლოგიის ჩარჩოში შესაძლოა სტატიკური განწყობის ანალოგ ფენომენად განვიხილოთ.

მონაცემთა შეჯერების საფუძველზე გამოიკვეთა ტრენინგისთვის აქტუალური პრობლემატიკა და მიზანი – ა) ემოციებისადმი დამოკიდებულების ანუ განწყობის ფორმირების (ან შეცვლის) გზით აქტუალური განწყობების რეალიზების უზრუნველყოფა. ბ) ქცევის მიზანშეწონილობისთვის ემოციის სასიგნალო ფუნქციის ცოდნა-გამოყენება და მისი ეფექტიანად მართვა-რეგულაცია. ამრიგად, მიღებული შედეგებიდან გამომდინარე, შეიძლება ითქვას, რომ ემოციის მართვის განწყობის თეორიული მოდული რელევანტურია ტრენინგის მიზნების, ხოლო ტრენინგის სქემის შემდგომი სტანდარტიზებისთვის (გამოკვეთილი ზემოთაღნიშნულ ოთხ მოტივაციურ კონტექსტზე მორგებული ემოციის მართვა – რეგულაციის მეთოდოების შემუშავება) ის ნაყოფიერ ფონს ქმნის.

რაც შეეხება ტრენინგის სტრუქტურას იგი შემდეგია:

1. ემოციის აღიარება, გაცნობიერება, რომ მას ყოველთვის რაღაც ღირებული მოაქვს ჩვენთვის, მისი, როგორც ასეთის, მიმართ დამოკიდებულების (განწყობის) შეცვლა;
2. ემოციათა იდენტიფიკაცია, საკუთარი და სხვათა ემოციების ზუსტი ამოცნობის სწავლა;
3. იმ ემოციათა კორექცია-თვითრეგულაცია, რომლებიც მიზანშეწონილების საწინააღმდეგოდ მოქმედებენ (მსგავსად განწყობის ილუზიებისა, რომლებიც რეალურ სურათს “ამახინჯებენ”, თუმცა ეს სულაც არ ცვლის განწყობის მთავარ ფუნქციას – საფუძველად დაედოს სწორედ მიზანშეწონილ ქცევას).

ვალიდიზაციისა და სტანდარტიზაციის კონტექსტში საინტერესო აღმოჩნდა ჩვენი ტრენინგის სქემის შედარებითი ანალიზი “ემოციური ინტელექტის “ ცნების ავტორების, სალოვეისა და მაიერის, სქემასთან, რომელიც გოლემანის მიერ იქნა ადაპტირებული – ხუთი საბაზისო ემოციური

და სოციალური კომპეტენციის სახით [1]. სქემების შედარებამ აჩვენა, რომ გოლემანის ადაპტირებული სქემა და ჩვენ მიერ განწყობის თეორიის საფუძველზე შემუშავებული ტრენინგის სქემა მსგავსია, განსხვავება მხოლოდ ისაა, რომ, ჩვენს შემთხვევაში, სქემის სტრუქტურა მთლიანად უზნადის კონცეფციის შინაგანი ლოგიკიდან გამომდინარე იქნა აგებული. ამ ორი სქემის მსგავსება ჩვენი მიმართულების სისწორეში გვარწმუნებს.

ემოციის მართვის ტრენინგმოდულისა და სტრუქტურის შემუშავების შემდეგ ჩვენი ამოცანა ამ სტრუქტურის კომპონენტების, მათ შორის კავშირების და ზემოქმედების პროცედურების მოდელირებაა. ამ შემთხვევაში აქცენტი უკვე ტრენინგის პრაქტიკულ მხარეზე - ემოციის მართვის ეფექტური ხერხებისა და მეთოდების შემუშავებაზე გადადის. შესაბამისად, ჩვენთვის აქტუალური ხდება განწყობის სკოლის ის ექსპერიმენტული კვლევები, რომლებიც აღნიშნული ამოცანის რეალიზებაში დაგვეხმარება.

3. ემოციის მართვის ტრენინგი და განწყობის სკოლის ექსპერიმენტული კვლევების პრაქტიკული ასპექტები (ემოციის მართვის ტრენინგისთვის განწყობის თეორიისა და ექსპერიმენტული მონაცემების გაზაზრა მეთოდის გამოყენებით)

ახალი მეთოდების შესამუშავებლად ყურადღება ქართველ მკვლევართა იმ ექსპერიმენტულ შრომებზე შევაჩერეთ რომლებიც ამა თუ იმ ასპექტით ეხება ტრენინგის სტრუქტურულ ერთეულებსა და ეტაპებს: ემოციის გაცნობიერებას (ობიექტივაციას/რეფლექსიას), იდენტიფიკაციას (ექსპრესიას - არავერბალურს, ვერბალურს), ემოციის მართვას (ცვლილებას). წინამდებარე შრომაში, ემოციებისადმი დამოკიდებულების შეცვლისა და მართვის ეტაპთან დაკავშირებით განვიხილავთ მარინა ბალიაშვილის ექსპერიმენტულ კვლევებს სოციალური განწყობების ცვლილების შესახებ (რადგან, როგორც ვნახეთ უზნადის თეორიის მიხედვით, ემოციის მართვა განწყობების ფორმირებისა და შეცვლის კანონზომიერებებთან არის დაკავშირებული) [4], ხოლო ემოციების იდენტიფიკაციის ეტაპთან დაკავშირებით - რუსუდან მშვიდლობაძის ექსპერიმენტულ კვლევებს, მეტყველების გაუცნობიერებელი პარამეტრების ფსიქოლოგიური ფუნქციების შესახებ [8].

მარინა ბალიაშვილის ექსპერიმენტული კვლევების მთავარ სამიზნეს სოციალურ ფიქსირებულ განწყობაზე აქტუალური განწყობის ზემოქმედების კანონზომიერებების დადგენა - შესწავლა წარმოადგენდა. ამ ავტორის კვლევებისადმი ჩვენი ინტერესი განაპირობა: ა) ბალიაშვილის მიერ საკითხის განსხვავებულმა დასმამ (ფიქსირებულ განწყობაზე აქტუალური განწყობის გავლენა და არა პირიქით, როგორც ეს ქართველ მკვლევართა შრომათა უმრავლესობაში გვხვდება [6][15]); ბ) ამ საკითხის შესწავლად ე.წ. კომპრომისული ქცევის გამოყენებამ.

ცნობილია, რომ კომპრომისული ქცევა, როგორც იმპულსურსა და ნებისმიერ ქცევას შორის შუალედური ფორმის ქცევა, თავისი ბუნებით წინააღმდეგობრივია და მისი მიზანშეწონილი მიმდინარეობა პიროვნების სისტემის შინაგან ტრანსფორმაციათა ვრცელ რიგს საჭიროებს. ამათგან ერთერთია ამ ქცევასთან შინაარსეულად დაკავშირებული სოციალური ფიქსირებული განწყობის სისტემის რეორგანიზაცია, სოციალური ობიექტებისადმი მისაღებობა - მიუღებლობის პიროვნული დამოკიდებულების ფარგლების შევიწროვება-გაფართოვება, რაც, ბალიაშვილის აზრით, აქტუალურ და ფიქსირებულ განწყობათა ურთიერთგავლენის ერთერთ შედეგია.

როგორც ვნახეთ, უზნადის მიხედვით, აქტუალურ და ფიქსირებულ განწყობათა ურთიერთგავლენის ერთერთ შედეგს წარმოადგენს ემოციაც, რადგან იგი არის ან არადიფერენცირებული, დიფერენცირებული განწყობის საფუძველზე გაშლილი ქცევის შედეგი ან აქტუალურ და ფიქსირებულ განწყობებთან კონფლიქტის შედეგად ბლოკირებული განწყობის მაჩვენებელი. ხოლო, თუ გავითვალისწინებთ, რომ კომპრომისულ ქცევაში აქტუალურ და ფიქსირებულ განწყობებთან კონფლიქტი და წინააღმდეგობრივი ტენდენციები იმთავითვე მასში იმანენტურად არის მოცემული, ბუნებრივია, კომპრომისული ქცევა და მისი მომზადების თავისებურებები ემოციის პროცესების შესწავლისთვის მნიშვნელობის მქონეა იმდენად, რამდენადაც მასში კომპლექსურად არის წარმოდგენილი უზნადის კონცეფციის მიხედვით გაგებული ემოციის

საფუძვლები – განწყობის რეალიზებისა და ბლოკირების მიზეზები, დაკავშირებული განწყობის ქმნადობასთან, ცვლილებებთან, განწყობებს შორის კონფლიქტთან და ა.შ. [4];[5];[6];[10];[11];[15].

სატრენინგო სწავლების სპეციფიკიდან გამომდინარე, ჩვენთვის მნიშვნელოვანია, აგრეთვე, ის მეთოდებიც, რომელიც აღნიშნული ტიპის ქცევის შესწავლის დროს გამოიყენება. ეს მეთოდებია: ე.წ. „იძულებითი თანხმობის სიტუაციები“ (მაგალითად, განსხვავებული პოზიციების არგუმენტირებული დაცვა), როლის თამაში, თვითდარწმუნება, გადაწყვეტილება, ინსტრუქტაჟი (აღგორითმული სწავლება) და სხვა. ჩამოთვლილი მეთოდებიდან თითოეული, როგორც სატრენინგო ზემოქმედების ინტრუმენტი, ფართოდ გამოიყენება ნებისმიერ სატრენინგო პროცედურებში. უნდა აღინიშნოს, რომ ფორმალური განსხვავებების მიუხედავად, აღნიშნულ მეთოდებს, ყოველ კონკრეტულ ტრენინგ-სიტუაციაში ტრენინგის მონაწილისთვის ან ქცევითი ვალდებულების ადების ან ქცევის შესრულების ფუნქცია აკისრია და ამით იგი მნიშვნელოვან როლს ასრულებს კომპრომისული ქცევის მომზადებაში (აქტუალური განწყობის შექმნაში), წარმართვასა და მსვლელობაში.

ბალიაშვილს ექსპერიმენტებში კვლევის მეთოდად გამოყენებული აქვს კომპრომისული ქცევის ერთი სახე – პიროვნების სოციალური განწყობისაგან განსხვავებული პოზიციის დაცვა, არგუმენტაცია, რადგან, მისი აზრით, „იგი აქტუალური და ფიქსირებული განწყობის პოლარულობა – ვალენტობის დაპირისპირების შესაძლებლობას იძლევა და რადგან ამგვარი ქცევიდან არამარტო ადვილია სოციალური განწყობის იმპლიკაცია, არამედ ეს უკანასკნელი მასში უშუალოდ არის მოცემული“ [4:62]. გარდა ამისა, ფიქსირებულ განწყობაზე აქტუალური განწყობის ეფექტების ანალიზისთვის, მის მიერ, ქცევის სტრუქტურაში ორი მომენტი გამოყოფილი – ვალდებულება (გადაწყვეტილება) და ქცევის შესრულება, რომელთაგან თითოეული ბალიაშვილის მიერ მომენტალური განწყობის აქტუალიზაციისა და რეალიზაციის ეტაპების შესაბამის მომენტებად არის მიჩნეული.

ქცევის ამ ეტაპის – გადაწყვეტილებისა და ქცევის შესრულების – სოციალურ განწყობაზე გავლენის საკვლევად, მის მიერ, გამოყენებული იქნა ვალდებულებით მანიპულაცია: 1) ქცევის ვალდებულების¹ ალება, 2) ქცევის გაპიროვნებული შესრულება (ქცევის შესრულება წინასწარი ვალდებულების ადებით ანუ ადებული ვალდებულების შესრულება) და 3) ქცევის განუპიროვნებული შესრულება (შესრულება გადაწყვეტილების გარეშე).

სამივე შემთხვევაში ექსპერიმენტული მანიპულაცია მდგომარეობდა შემდეგში: სუბიექტი გარკვეულ შეფასებით მსჯელობას, სოციალური მოვლენის შესახებ გარკვეული დებულების მართებულობის არგუმენტიაციას აწარმოებდა (ზეპირი ან წერილობითი ფორმით). მაგრამ დებულება განსხვავებული იყო მისი საწყისი განწყობისეული პოზიციისგან ან ეწინააღმდეგება მას. განწყობის საწინააღმდეგო აგიტაცია ამრიგად, იმაში მდგომარეობდა, რომ ცდისპირებს „გარკვეული დებულებების ან მისი წანამდგრების ყველა pro და cintra მოსაზრებების ანალიზი მოეთხოვებათ, რომელიმე მიმართულებით თავისი შეხედულების შეცვლის რაიმე იძულების გარეშე“ [4:62].

ექსპერიმენტში მიღებული ზოგადი შედეგების თანახმად, განწყობის შეცვლაზე, ცვლილების მიმართულებისა და სიდიდეზე ქცევის შინაარსეული განსხვავების გარდა დამოუკიდებელი მნიშვნელობის აღმოჩნდა კონკრეტულად განხორციელებული ქცევის რაგვარობა: ვალდებულების ალება, ადებული ვალდებულების რეალიზება, მისი შეუსრულებლობა, გადაწყვეტილების ანონიმურობა. აღმოჩნდა, ისიც, რომ ვალდებულება მისი შემდგომი რეალიზაციის გარეშე უფრო ძლიერ გავლენას ახდენდა ფიქსირებულ სოციალურ განწყობაზე, ვიდრე ნაკისრი ვალდებულების შესრულება, რაც ავტორის თქმით „მოწმობს იმას, რომ განწყობის შეცვლის გადამწყვეტი ფაქტორი არის ვალდებულება, ქცევის მიღების პიროვნული დონე“ [4:61-76]

1 ექსპერიმენტში სოციალურ ვალდებულებაზე ლაპარაკია მაშინ, როდესაც არსებობს ცდისპირის მხრიდან მომავალში ქცევის გარკვეული კურსის შესრულების აშკარა გადაწყვეტილება, მიღებული აუდიტორიის წინაშე, რაც ქცევას გაპიროვნებულ სახეს აძლევს. ხოლო როცა ქცევა სრულდება დავალებით, მაგრამ გაპიროვნების გარეშე, როდესაც სიტუაცია ანონიმურია და გადაწყვეტილება ფარული, ვალდებულებას ადვილი არა აქვს, ქცევის მიღება და შესრულება უფრო დაბალი დონის სოციალურ აქტივობაზე არის დაფუძნებული.

როგორც უკვე აღვნიშნეთ ბალთაშვილის ექსპერიმენტებისა და მისი შედეგების პრაქტიკული მნიშვნელობა, ჩვენი ტრენინგის ფარგლებში, ემოციებისადმი განწყობის შექმნას (ან შეცვლას) უკავშირდება. რადგან/ვინაიდან კომპრომისული ქცევები განწყობის შექმნის ერთერთი მექანიზმია, ხოლო ტრენინგი ამ ტიპის ქცევების განხორციელებისთვის ბუნებრივი სიტუაცია, სატრენინგო სიტუაციაში ბალთაშვილის ექსპერიმენტული კვლევებისა და მათი შედეგების მანიპულირებით მივაჩნია, რომ ჩვენ შესაძლებლობა გვქმნება ემოციისადმი განწყობის ფორმირება—ცვლის პროცესს სასურველი მიმართულება მივცეთ. კერძოდ, ვცვალოთ ტრენინგის მონაწილეთა ემოციისადმი უარყოფითი განწყობა დადებითი მიმართულებით.

ტრენინგის მონაწილეებში ემოციებისადმი განწყობათა ცვლისა და ფორმირების მეთოდის შესამუშავებლად, შევეცადეთ, ტრენინგის მიზნის შესატყვისად მოგვეხდინა ქცევის განუპიროვნებელი და განპიროვნებელი შესრულების ბალთაშვილის ექსპერიმენტული სქემის მოდიფიცირება. რისთვისაც ჩვენ, პირველ რიგში, შევიმუშავეთ ემოციისადმი განსხვავებული ვალენტობის მქონე თერთმეტი გამონათქვამი. ამ გამონათქვამებიდან თითოეული შეესაბამება ტურსტოუნის სოციალური განწყობის სკალის გარკვეულ სკალურ პოზიციას. ხოლო ამ დებულებებისა და ბალთაშვილის ექსპერიმენტული დასკვნების საფუძველზე ჩვენს მიერ დამუშავდა/შეიქმნა ცალკეული სამანიპულაციო პროცედურების სცენარები როგორც სავარჯიშოების, ისე თამაშების სახით ზემოთმოსხენიებული ოთხი კონტექსტის გათვალისწინებით. აქვე შევნიშნავთ, რომ ჩვენს მიერ შემუშავებული დებულებები ამავე დროს წარმოადგენს ემოციებისადმი განწყობის გასაზომ ტურსტოუნის ტიპის სკალას – მეთოდს, რომლის დახმარებით ჩვენ შესაძლებლობა გვქმნება ტრენინგში გამოყენებული მეთოდის ეფექტიანობის დადგენა.

იმისთვის, რომ უფრო ნათელი გახდეს ჩვენს მიერ შემუშავებული მეთოდის არსი, საინტერესოდ ერთერთ მათგანს მოვიყვანთ. ტრენინგის მონაწილეებს, მას შემდეგ, რაც ბლიცგამოკითხვის შედეგად ემოციებისადმი მათი დამოკიდებულების მიხედვით დავაჯგუფებთ, ამ დამოკიდებულების გათვალისწინებით ვახდენთ თითოეული ჯგუფისთვის დასაცავი დებულებების შერჩევას. დებულებების შერჩევა ჩვენს მიერ შემუშავებული ემოციისადმი დამოკიდებულების სკალიდან ხდება. ტრენინგის პირველი დღის ბოლოს ტრენინგის მონაწილეებს ვთავაზობთ სავარჯიშოს, რომელიც ემოციების შესახებ გარკვეული შეხედულებების სისწორეს დასაბუთებენ, რისთვისაც მათ ევალებათ მოიყვანონ შტამპეჭდავი მაგალითები და არგუმენტები. შემდეგ, ვითომ შემთხვევითი პრინციპით ხდება დასაცავი დებულებების განაწილება. ვალდებულების აღება ხდება ასე: თითოეული ტრენინგის მონაწილე ჯგუფის წინაშე ასახელებს მის მიერ დასაცავ თემას და თავის სახელსა და გვარს—აკეთებს წინასწარ განაცხადს. მას მერე, რაც ცდისპირები იღებდნენ ვალდებულებას და 10-15 წუთის განმავლობაში ასრულებდნენ მას, ერთერთი ტრენერი სატრენინგო მუშაობის გაგრძელებამდე სთავაზობს მათ რაიმე ტიპის გასართობ თამაშს, ე.წ. ენერჯიზერს. ამ საყოველთაო მხიარულების ფონზე სხვა ტრენერი აგრეთვე, ვითომ შემთხვევით აღმოაჩენს, რომ სატრენინგო მუშაობის დრო ამოწურულა. ტრენერები და ჯგუფის წევრები შესრულებული სამუშაოს განხილვის გადავადებაზე თანხმდებიან თუმცა განხილვის დროს წამყვანები ტრენინგის დღისწესრიგში განზრახ არ აზუსტებენ. ამით ისინი ქმნიან სიტუაციას – ვალდებულების, მისი შემდგომი რეალიზაციის გარეშე. ქცევის ეს ფორმა კი, ბალთაშვილის ექსპერიმენტების თანახმად, ყველაზე უფრო ძლიერი ფაქტორია ფიქსირებულ სოციალური განწყობის შეცვლისთვის. ამრიგად, ამ მანიპულაციის სავარაუდო შედეგი ემოციებისადმი უარყოფითი დამოკიდებულების დადებითი მიმართულებით შეცვლაში უნდა გამოვლინდეს. მოსალოდნელი შედეგის ატესტაცია და კონტროლი ტრენინგის შემდგომი მსვლელობის დროს ხდება ტრენინგის მონაწილეთა სხვადასხვა აქტივობებზე დაკვირვებით.

როგორც აღვნიშნეთ, მეორე შრომა, რომელიც ემოციის მართვის ტრენინგის მეთოდის შესამუშავებლად შევარჩიეთ, რუსუდან მშვიდობაძის ექსპერიმენტული კვლევაა მეტყველების გაუცნობიერებელი ფორმალური პარამეტრების ფსიქოლოგიური ფუნქციების შესახებ. ამ შრომაში ავტორი, განწყობის თეორიიდან გამომდინარე ყურადღების ცენტრში აქცევს მეტყველების გრამატიკულ პარამეტრებს, რომლებიც ცნობიერების გარეშე აღიქმება და მოიხმარება. ავტორის

თქმით სოციალური პერცეფციის გაუცნობიერებელ ფაქტორთა შესწავლისას ყველაზე ხელსაყრელია იმ შემთხვევებზე დაკვირვება, როდესაც პერცეფციის ფაქტორს სხვა ადამიანის მეტყველება წარმოადგენს. ნაშრომში ექსპერიმენტულად არის ნაჩვენები რომ:

1) პიროვნების დამოკიდებულება გავლენას ახდენს მეტყველების გრამატიკულ შაბლონზე. კერძოდ, სინტაქსური პარამეტრების მიხედვით დადებითი განწყობის დროს უარყოფითთან შედარებით მეტია ა) წინადადებების სიგრძე ბ) წინადადებების სიღრმე. გ) რთული წინადადებების რიცხვი, მასთან მარტივი წინადადებების რიცხვი უარყოფითში მეტია. მორფოლოგიური პარამეტრებიდან ა) უარყოფითი დამოკიდებულების დროს დადებითთან შედარებით იზრდება ნაცვალსახელების რაოდენობა. ბ) დადებითი განწყობის დროს მეტყველებაში იზრდება მომავალი დროის ხმარების შემთხვევები, უარყოფითთან შედარებით. გ) უარყოფითი დამოკიდებულების დროს დადებითთან შედარებით მეტყველებაში იზრდება პასიური კონსტრუქციების რაოდენობა. დ) უარყოფითი დამოკიდებულების დროს, დადებითთან შედარებით, მეტყველებაში იზრდება პირველი პირის ნაცვალსახელი „მე“ – ს ხმარების სიხშირე. ამ შედეგების საფუძველზე მთავარი დასკვნა, რომელსაც ავტორი აკეთებს შემდეგია: „ინდუქსალური ინფორმაცია (ინფორმაცია ინდივიდის დადებითი და უარყოფითი განწყობების შესახებ) აისახება ენობრივი არხის არა მარტო ლექსიკო-სემანტიკური საშუალებებით, არამედ ისეთი ფორმალური პარამეტრებითაც, რომლებიც მოსაუბრის ცნობიერებაში ამ დატვირთვის მატარებელნი არ არიან. მეტყველი ხმარობს მათ განწყობისეულ დონეზე, გაუცნობიერებლად” [8:35].

2) მხოლოდ მეტყველების გრამატიკული შაბლონით მსმენელმა შეიძლება გამოიცნოს მოსაუბრის დამოკიდებულება ისე, რომ ვერ გააცნობიეროს რამ იმოქმედა ამოცნობაზე

3) მეტყველების გრამატიკული თავისებურებები გავლენას ახდენს აღმქმელის მოტივაციასა და ქცევაზე. კერძოდ ასპირაციის დონის ტესტში ამოცანის არჩევაზე. ამრიგად, მეტყველების გრამატიკულ პარამეტრებს აქვთ საკმაოდ მნიშვნელოვანი ფუნქცია.

4) მეტყველების ფორმალური პარამეტრების ფსიქოლოგიური ფუნქციები შეიძლება იცვლებოდეს ხვადასხვა ენის ფარგლებში.

5) სოციალური განწყობის გავლენა გრამატიკულ პარამეტრებზე ფაქტიურად ერთნაირია წერითსა და ზეპირ მეტყველებაში.

ამ ექსპერიმენტული კვლევის შედეგების გამოყენება მიზანშეწონილად მივიჩნიეთ ჩვენი ტრენინგის მეორე სტრუქტურული ერთეულის – ემოციების იდენტიფიკაციისა და საკუთარი და სხვათა ემოციების ზუსტი ამოცნობის სწავლებისთვის. ამ მიზნით, ემოციის ამოცნობის არავერბალურ პარამეტრებით აგებულ სავარჯიშოების მსგავსად, ტრენინგში ჩავრთეთ ჩვენს მიერ შემუშავებული მეტყველების ექსპრესიული პარამეტრებით აგებული სავარჯიშოები.

ემოციის მართვის ტრენინგში განწყობის სკოლის ექსპერიმენტული კვლევების საფუძველზე შემუშავებული პროცედურული და ინსტრუმენტალური ხერხების ეფექტიანობის დასადგენად, აგრეთვე მათი დახვეწის მიმართულებით მუშაობა გრძელდება, რომლის შედეგებს მომდევნო შრომაში ავსახავთ.

ლიტერატურა:

1. ბერეკაშვილი დ., ცხვედაძე ნ. ემოციის მართვის ტრენინგი დ. უზნაძის ზოგადფსიქოლოგიური თეორიის ჭრილში. მაცნე №1, თბილისი 2008.
2. დ. ბერეკაშვილი, ნ. იმედაძე. „ემოციის ფსიქოლოგია“ ფსიქოლოგიის საფუძვლები. რედ. ი. იმედაძე. თავი X. თბილისი, 2005.
3. ბერეკაშვილი დ. ემოციის გავება განწყობის ფსიქოლოგიაში თანამედროვეობის ჭრილში. ქართული ფსიქოლოგიური ჟურნალი №1, თბილისი, 1999.
4. ბალიაშვილი მ. სოციალური განწყობის ჩამოყალიბება და პიროვნების აქტივობა. „მეცნიერება“ თბილისი, 1980.
5. ნადარეიშვილი ვ. დევიატია, დაძაბულობის თეორიები და წონასწორობის განწყობისეული მოდელი დ. უზნაძის ზოგადფსიქოლოგიური თეორიის ჭრილში. მაცნე №1, თბილისი, 2008.
6. ნადირაშვილი შ. განწყობის ფსიქოლოგია II ტომი. „მეცნიერება“, თბილისი, 1985.
7. ნადირაშვილი შ. განწყობის ორი სახე და სამი დონე. მაცნე №1, თბილისი, 2008.

8. მშვიდობაძე რ. მეტყველების გაუცნობიერებელი ფორმალური პარამეტრების ფსიქოლოგიური ფუნქციები. „მეცნიერება“, თბილისი, 1990.
9. იმედაძე ი. არის თუ არა ცნობიერების ცნება ზედმეტი ცნება მაცნე №1, თბილისი, 2008.
10. საყვარელიძე რ. თავისუფლების პრობლემა: დასავლური მეცნიერების აღმოსავლური რელიგიების და ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის პარადიგმები ნაწილი-II მაცნე №1, თბილისი, 2008.
11. საყვარელიძე რ. თავისუფლების პრობლემა: დასავლური მეცნიერების აღმოსავლური რელიგიების და ქართული ფსიქოლოგიური სკოლის პარადიგმები ნაწილი-I მაცნე №1, თბ., 2007.
12. საყვარელიძე რ. შესავალი ფსიქოთერაპიაში. სალექციო კურსი,
13. უზნაძე, ზოგადი ფსიქოლოგია III-IV ტომი თბილისი, 2004.
14. უზნაძე, „შენიშვნების რეკუილი“ მაცნე – ფილოსოფიისა და ფსიქოლოგიის სერია №2 1988.
15. უზნაძე, შრომები, VI ტომი. თბილისი, 1977.
16. ცხვედაძე ნ., ბერეკაშვილი დ. ემოციის, როგორც ფსიქიკური პროცესის მიმართ დამოკიდებულება და მისი როლი მიზანშეწონილი ქცევის ორგანიზაციაში. „ფსიქოლოგია“ XXII ტ. კრებული, თბილისი 2010.
17. ცხვედაძე ნ., ბერეკაშვილი დ. ემოციის მართვის ტრენინგისთვის განწყობის თეორიისა და ექსპერიმენტული მონაცემების ბაზაზე მეთოდოლოგიის შემუშავება. წლიური შრომა.
18. Daniel Goleman – Working with Emotional Intelligence. A Bantoman Book. Publishing History -1998. New York / Toronto / London / Sydney
19. Н.Н. Васильев - „Тренинг Преодоления Конфликтов“ Санкт – Петербург 2002.
20. В.Т Кондрашенко, Д.И Донский - „Общая Психотерапия“ Минск 1997.
21. Кэрл Э. Изард – „Психология Эмоций“. Санкт – Петербург 2000.
22. Яковлева Э. А - „Эмоциональные Механизмы Личностного Творческого Развития“ , „ Вопросы Психологии“ 1997.
23. Х. Хекхаузен Мотивация и деятельность. Т. 1 М. 1986 с. 109–112; 244-267; 144
24. Х. Хекхаузен Мотивация и деятельность. Т. 11. М, 1986 с. 268-289

Nana Tskhvedadze, Dali Berekashvili

Developing methodology based on set theory and its empirical material

Resume

The present work aims to study the possibilities of the practical implementation of the theoretical and empirical experience accumulated within the Uznadze school. The specific purpose is to develop methods and techniques for emotion management training based on the theory of set and its experimental data.

The use of the existing data for the purpose of the elaboration of new methodology, its validation and standartization, stimulates the development of set thory.

The training is based on the idea of interaction between set and consciousness. The aim of the training is to change attitude to emotion as a mental phenomenon and form a new attitude through realizing the value of emotions.

To elaborate new methods we used: 1) M. Baliashvili's experimental research on attitude change in the condition of compromise behavior. In the case of our experiment, this method was used to **change the attitude towards emotions and master emotions**. In our version the trainees had to defend the opinion opposite to the opinion held by them; 2) R. Mshvidobadze's experimental study on the unconscious character of some aspects of language to **identify emotions**.